

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ Ο ΛΥΚΟΥΡΓΟΣ

(ΜΕΛΕΤΗ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗ)

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

Η ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ ΔΡΑΣΙΣ ΤΟΥ ΛΥΚΟΥΡΓΟΥ ΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΟΣ¹

§ 1 Κατηγορία ἐπὶ ὀρθολογισμῶ. — "Ἐκδοσις Ἰερομνήμονος. Διορισμὸς εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Ἡ καινὴ διδασκαλία.

ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας καὶ περιπετείας ἤρξατο τοῦ ἐπιστήμονικου αὐτοῦ σταδίου ὁ Λυκούργος ἐν τῇ ἑαυτοῦ πατρίδι προβάλλων ἐν τῇ τῆς Παλλάδος κλεινῇ ἄστει πλήρης τόλμης καὶ δυνάμει, πεπρωτισμένος μὲν διὰ τῶν ἐξοχωτέρων τῆς ἐπιστήμης ἐφοδίων, καὶ ἐστεμμένος τοῖς στεφάνοις τῶν πνευματικῶν αὐτοῦ ἐν Γερμανίᾳ θριάμβων ἄλλ' ἐπειδὴ ἀεὶ τῇ δόξῃ παρέπεται, ὡς ἡ σκιά τῷ σώματι, ὁ φθόνος, εὔρεν αὐτος δυστυχῶς τὴν ἀτμόσφαιραν κεκορεσμένην ἐκ τῶν τοῦ Πολυσαάδωφ φληναφιῶν. Μνηστήρες ἀνάξιοι ν' ἀτενίσωσιν εἰς τὸ ὄψος τῆς καθηγητικῆς ἔδρας τοῦ Πανεπιστημίου, ἕσταντο παραμονεύοντες πρὸ πυλῶν, ἔτοιμοι ν' ἀποκρούσωσι πάντα ἀντίτεχνον ἀπειλοῦντα νὰ διαλύσῃ τὸ ὄρατόν αὐτῶν ὄνειρον. Ἄλλ' ὁ Λυκούργος ὡς καθηγητῆς ἐπίδοξος, ἀπὸ τῆς ἐν Γερμανίᾳ διατριβῆς αὐτοῦ ψηφισθεὶς, παρουσιά-

1. Συνέχεια τοῦ προηγ. Τεύχ. σ. 135—156· ἐνθα διορθωτέα τάδε : σ. 137 στιχ. 8 γράφει : *δυσσπότριπτον*, στιχ. 16 κάτω, γρ. *ὀρθωδῆσας*. σ. 139 στιχ. 6 κάτω, γρ. *Abwehr*, σ. 141 στ. 15 γράφει ἐν τῇ ἀρχῇ : *ἐπί*. στιχ. 16 γράφει : *δι' ἐφέσεως ἔχομεν* στιχ. 17 γρ. *τοιούτος καὶ τηλικούτος* στιχ. 25 γρ. *δρᾶσιν περὶ ἧς*. στιχ. 30 γρ. *ὅτι καὶ ἄνευ*, στιχ. 5 κάτω, γρ. *ἀνεχαίτισαν* σ. 142 στ. 9 κάτω, γρ. *ἐπευφημίζη*. σ. 143 στ. 12 γρ. *πρεσβύτην*. στ. 15 γρ. *ὀλίγω*. σ. 144 στ. 4 κάτω, γρ. *ἐπραγματεύθη ὁ γράφων ταῦτα*. σ. 145 στ. 22 γρ. *χῶρος*. σ. 146 στ. 6 γρ. *alle* στ. 9—12 διάγραφον τὰ εἰσαγ. σημεῖα σ. 148 στ. 1 γρ. *περὶ τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν*. σ. 149 στ. 14 γρ. *ἐκτιθεῖσαι*. σ. 150 στ. 3 γρ. *αὐτῶν* σ. 153 στ. 9 κάτω, ἀνάγνωθι : ἐκ σεμνοτυφίας. Κατά.... Γεδεῶν, ὁ ἀσίμνητος. .. Τὴν γνώμην ἡμῶν περὶ τοῦ κύρους τῶν μετὰ τὴν ἄλωσιν Συμβολικῶν βιβλίων ἐπικυροῖ πλήρως καὶ ὁ καθ. κ. Βασ. Ἀντωνιάδης (Ἰδ. Ὁρθοδοξίας "Ἐτ. Α' σ. 158). ὁπερ εἶδομεν, ἀφοῦ ἐστείλαμεν τὰ χειρόγραφα πρὸς ἐκτύπωσιν.

ζετο ὡς ἄλλος Ὀδυσσεύς, καὶ ἦτο πάνοπλος. Οὐδείς ἐκ τῶν διδασκόντων τότε εἰς τὴν θεολογικὴν σχολὴν ἐπέκτητο διδακτορικὸν Γερμανικῶ Πανεπιστημίου δίπλωμα, ὡς τὸ τοῦ Λυκούργου. Εἶχεν ἔνδυμα, βεβαίως εἴπερ τις καὶ ἄλλος, γάμου, ἀλλὰ δὲν ἦτο δυσευχῆς Ἑλλάδι κ. ἢ ἦτο ἐπιερόχθων, εἰς καὶ ἀνεπιθύμητος. Ἐνηόρευεν ἐς ἄλλου καὶ ἡ μερὶς τῶν ῥωσοφίλων, οἵτινες ὑπερβάλλοντες καὶ αὐτὸν τὸν Πολυσσάδωφ συνέχιζον τὸν ἄχαριν κατὰ τοῦ Λυκούργου ἀγῶνα ἐν μέσαις Ἀθήναις μυρία κατ' αὐτοῦ σκευροῦντες καὶ διασπείροντες¹.

Ἴδου πῶς ἀντελαμβάνοντο καὶ ἐξετίμων οἱ ἐν Ἑλλάδι τὰ ἐν Γερμανίᾳ κατορθώματα τοῦ Λυκούργου, ἅτινα ἀντι νὰ διανοιξῶσι διάπλατα τὰς πύλας τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκλείσαν ἐρμητικῶς διανοιγείρας μετὰ πολυῶν δινῶν ἀγῶνα ἐσῦστερον. «Μετὰ παρέλευσιν 2—3 ἐτῶν ἐν Γερμανίᾳ ὁ σπουδαστὴς τῆς θεολογίας Ἀλέξανδρος προσεκλήθη, ὡς εἰθίσται, νὰ ὀμιλήσῃ καὶ οὗτος θρησκευτικόν τινα λόγον, καὶ ὀμίλησε περὶ συμβόλων τῆς ἀνατ. Ἐκκλησίας, ἐπηγέθη δὲ μεγάλως παρά τε τῶν συμμαθητῶν καὶ τῶν προτεσταντῶν καθηγητῶν Γερμανῶν. Ἀλλὰ δύο σπουδασταὶ Ῥώσοι διέκρινον τὴν μελέτην τοῦ Ἀλεξάνδρου ὄζουσαν προτεσταγτισμοῦ καὶ ἐμέμφθησαν αὐτὸν ἐπισήμως διὰ τοῦ τύπου, ὥστε ἡ φωνὴ τῆς διαμαρτυρήσεως τούτων ἔφθασε καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα, καὶ ἄλλοι μὲν ἀμφέβαλλον, ἄλλοι δὲ ἐπίστευον εἰς τὰ γραφόμενα τῶν Ῥώσων. Ἡ κυβέρνησις ἐκλίνε μᾶλλον εἰς τοὺς δευτέρους, διὰ τοῦτο καὶ ὅταν ἐπανήλθεν ἐκ Γερμανίας ὁ Λυκούργος διηγέρθησαν τινὲς δυσκολίαι ὡς πρὸς τὸν διορισμὸν του ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ». Καὶ ὄντως, ὡς ἀνωτέρω εἶδομεν, ὁ κύριος ὑπουργὸς τῆς παιδείας εἶχε τὴν πρόληψιν, ὅτι οἱ σπουδάζοντες ἐν

1. Ἐσχάτως εἶδομεν εἰς δύο τελευταῖα τεύχη τῆς «Ν. Σιών» (Α' καὶ Β' τοῦ 1927) δημοσιευομένην βιογραφίαν τοῦ Λυκούργου ὑπὸ τοῦ ἀρχιμ. Παρθενίου Πολάκη (ιδ. σ. 49 ἔ, 89 ἔ,) ὅστις μέχρι τοῦ Γ' κεφαλαίου ἐν συγκρίσει πρὸς τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μπαλάνου γραφέντα οὐδὲν νέον παρουσιάζει. Ἐν σχέσει πρὸς τὴν γνώμην τοῦ Λυκ. περὶ τῶν νεωτ. Ὁμολογιῶν εὐρίσκει μὲν ἀσύστατον τὴν κατ' αὐτοῦ κατηγορίαν ἐπὶ Ὁρθολογισμῶ, ἀλλ' ὀποδέχεται ὅτι οὗτος κατ' εὐρυτέραν ἔννοιαν κρίνων, ἰσχυρισθῆ, ὅτι αἱ Ὁμολογίαι τοῦ ΙϚ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος δὲν ἐκφράζουσι πλήρως τὰς διδασκαλίας τῆς Ἀνατ. Ἐκκλησίας». τευχ. Α' σ. 54. Ἐτερον, ὅπερ παρατηρεῖ τις ἐν ταῦθα εἶναι ὅτι ὁ κ. Πολάκης δὲν χωρίζει ἀκριβῶς τὰ ξένα ἀπὸ τῶν ἰδίων, καὶ εἰσέρχεται σύγχυσις εἰς τὴν ὀρθὴν τῶν κρίσεων ἐκτίμησιν.

2. Ἰερώνυμος ἐνθ. ἀνωτ. 27.

Γερμανία ἀποκλίνουσι τῶν πατρῶν, ἔθεν καὶ προὔτιμα τοὺς σπουδάζοντας ἐν Ρωσσίᾳ¹, διὰ τοῦτο, εἰ καὶ προσκαλέσας τὸν Λυκοῦργον ἐκ Κάλλης εἰς ἀντικατάστασιν τοῦ ἀποβιώσαντος Δ. Κλεώπα, ἐν τούτοις ὑπὸ τῶν ἐπιτηδείων διαβουκοληθεὶς ἀντέπραττε², καὶ τοιοῦτοι ἦσαν δύο κυρίως, μνηστήρες τῆς θεολογ. ἔδρας ὁ Ῥομπότης καὶ ὁ Ν. Παπαδόπουλος, οἵτινες ὠργάνωσαν τὴν κατ' αὐτοῦ ἀντίδρασιν καὶ ἐκείνουν τὰ πάντα πρὸς ματαίωσιν τοῦ διορισμοῦ, ὧν τὸν μὲν κατεκεραύνωσεν ὁ Λυκοῦργος διὰ τῆς «Βιβλιοκρισίας», ἐν ἣ ἀποδεικνύται οὐ μόνον θεολόγος ἀλλὰ καὶ Ἑλληγνιστῆς ἄριστος³ τὸν δὲ Ῥομπότην ἐξώφλησε διὰ τῆς «Ἀποτίσεως μικροῦ χρέους»⁴. Ἀμφότεροι οὗτοι στεντορία τῇ φωνῇ ἐκράυγαζον, «ὅτι ὁ Λυκοῦργος ἐν Γερμανίᾳ παρ' Ὀρθολογισταῖς μάλιστα ἀκροασάμενος θεολογ. μαθήματα πολλὰς τοιαύτας προσέλαβεν ιδέας καὶ ταύτας προτίθεται νὰ εἰσαγάγῃ καὶ παρ' ἡμῖν»⁵. Τὸ ρεῦμα κατὰ τῶν ἐκ Γερμανίας ἀποφοίτων, ἦτο σφοδρὸν, ὡς εἶδομεν ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ δὲν ἦτο καὶ νέον, εἶχεν ἀρχίσει ἐν τῇ Ἀνατολῇ πολὺ πρῶτως, ἀφ' οὔτου ὁ Πάριος ἐξεστράτευσεν κατ' αὐτῶν πάνοπλος, αὐτὸς, ὅστις ὤφειλε τὴν αὐτοῦ μόρφωσιν εἰς τὸν μέγαν Εὐγένιον τρόφιμον καὶ θαυμαστὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς σοφίας, ἣν ἐκεῖνος πρῶτος ἐφιλοτιμήθη νὰ μεταφυτεύσῃ ἐν Ἑλλάδι, καὶ ἐξετόξευσε τὴν ὑπὸ τοῦ Κοραῆ δικαίως ἐκμυκτηρευθεῖσαν «Ἀντιφώνησιν πρὸς τὸν παράλογον ζῆλον τῶν ἀπὸ τῆς Εὐρώπης ἐρχομένων φιλοσόφων»⁶.

Πρὸ τῶν κατηγοριῶν τούτων, αἵτινες συνετέλεσαν, ὥστε ν' ἀρνηθῇ ὁ ὑπουργὸς τὸν διορισμὸν τοῦ Λυκοῦργου εἰς τὸ Πανεπιστήμιον «ἀποφασίσας ἵνα μηδὲνα τοῦ λοιποῦ πέμπῃ εἰς Γερμανίαν ἐπὶ τῇ σπουδῇ τῶν θεολογ. μαθημάτων, ἀλλὰ πάντας εἰς τὴν Ρωσσίαν»! οὗτος ἀντεπεξῆλθε σθεναρῶς μηδὲν ὑποπτήσας, καὶ δὲν ἠνέχθη νὰ μεταχειρισθῇ ἀπὸ τῶν παρασκηνίων τὰ συνήθη πλάγια μέσα, ἀλλὰ πεποιθῶς εἰς τὸ

1. Ἱερομν. λ5'.

2. αὐτ. σ. 359ε'.

3. αὐτ. σ. 225—352.

4. αὐτ. σ. 353—460 ἰδ. καὶ Θεολ. Α' σ. 54 καὶ 58.

5. Ἱερομν. 284 ἔπειτα ὁ Ρομπότης καὶ ἀπὸ τῆς ἔδρας, αὐτ. 294.

6. Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶδε τὸ φῶς ἐν Τριεστίῳ 1802. Ὁ συγγραφεὺς οἰοεὶ αἰσχυνόμενος κρύπτεται ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον «Ναθαναὴλ Νεοκαισαρεύς».

δικαίον καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀξίαν, ἥτις ἐμελλεν θάπτον ἢ βράδιον νὰ θριαμβεύσῃ, ἀνέλαθεν ἀμέσως τὴν ἐκδόσιν ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ, οἷον ἐν τῇ θεολογικῇ τὸ πρῶτον εἶδον οἱ Ἑλληνες, τὸν «Ἱερομνημονία» τῷ 1859, προτάξας θαυμάσιον πρόλογον ὡς εἰσαγωγὴν εἰς τὰς θεολογικὰς σπουδὰς. Ἐντεῦθεν ἀπὸ τοῦ ὑψηλοῦ καὶ ἐλευθέρου βήματος ἤρχισε νὰ ὀρθοτομῇ τὸν λόγον τῆς ἀληθείας, καὶ ὡς ἱστὸν ἀράχνης νὰ διαλύῃ τὰς ἐπιβουλάς ἃς ἐν κρυπτῷ καὶ παραδύστω ἐχάλκευον κατ' αὐτοῦ «ἄνθρωποι ἀσυνειδήτοι, ἀνδράποδα κακίας καὶ φθόνου, οἵτινες ἀφ' ἑαυτῶν μὲν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ἀξίαν ἔχοντες, τῆς ὀρθοδοξίας δὲ πλαττόμενοι πρόμαχοι, πρὸς ἰδίαν σύστασιν εἰς διαβολὰς καταφεύγουσι, διασύροντες πάντας ἐκείνους, οὓς ὡς πρόσκομμα φαντάζονται πρὸς τὴν ἑαυτῶν πρόσδον, ἣ θεωροῦσιν ὡς δοκὸν ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς»¹. Καὶ ἀντεπεξῆλθεν ἀληθῶς μετὰ θαυμαστῆς ὀξυνοίας καὶ διαλεκτικῆς δεινότητος κατὰ τῶν ἐλλοχεύοντων ἐχθρῶν, ἐτοίμων νὰ παρεξηγήσωσι καὶ διαστρέψωσιν ἐκάστην λέξιν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ Λυκούργου ἐξερχομένην, ἀναμασσῶντες τὴν κοινοτυπίαν ἐπὶ ἀποκλίσει ἀπὸ τῆς πατρῴας ὀρθοδοξίας, καθ' ὧν ἐπισφραγιζῶν τὴν ἀπολογίαν ἔγραφεν: «Ἡμεῖς δὲ μεγαλοφώνως κηρύσσομεν, οὔτε ὑποκρινόμενοι, οὔτε διὰ συμφέρον, ὅτι καὶ ἡμεῖν καὶ ἐσμεν καὶ ἐσόμεθα πιστὰ καὶ γνήσια τέκνα τῆς ὀρθοδόξου ἀνατ. ἐκκλησίας, «εἰ ἐπιλησθήσομαι σου, Σιών, ἐπιλησθεῖν ἡ δεξιὰ μου· κολληθεῖν ἡ γλῶσσά μου τῷ λάρυγγί μου ἂν μή σου μνησθῶ· ὅθεν καὶ τὸν βίον ἡμῶν ἅπαντα εἰς τὸν βίον τῆς ἐκκλησίας καθιερώσαντες σπουδάσωμεν καὶ ἡμεῖς, ὅσον δυνάμεθα, συντελεῖν πρὸς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν δόξαν αὐτῆς, ἡ δόξα τῆς ἐκκλησίας, τὸ κλέος τῆς πατρὶδος· ἔσονταί ἀεὶ ποτε τὸ μέλημα τῶν σπουδῶν ἡμῶν»².

Εὐτυχῶς διὰ τὴν τε ἐπιστήμην καὶ τὴν Ἐκκλησίαν, διότι εἰς τὰ προσκόμματα καὶ τὰς ἀντεκλήσεις ταύτας ὀφείλετε ἡ ἀρίστη συγγραφικὴ ἐργασία τοῦ Λυκούργου³, δι' ἧς εὐπαρρησιάστως καὶ ἀνεκδότως κατώρθωσε νὰ καταρρίψῃ μὲν πάσας τὰς κατ' αὐτοῦ κατηγορίας, νὰ

1. Λυκούργος ἐν Ἱερομν. λς', (ἐκαστος τούτων ταῦτα πράττων ἐνόμιζεν ὅτι κερδίζει τὴν πανεπ. ἔδραν ἢ δι' ἑαυτὸν ἢ διὰ εὐνοοῦμένον τινα ἢ συντοπίτην ἰδ. σ. 293—4).

2. Ἱερομν. με'.

3. Ἰδ. Θεολογ. Α' 53ξ.

παρουσιάσῃ δὲ τὸν ἐπιβλητικὸν ὄγκον τῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως καὶ καρποφορίας, εἶναι αὕτη ἡ μόνη ἔντιμος καὶ κανονικὴ ὁδὸς ἡ ἀγούσα εἰς τὸ Πανεπιστήμιον. Καὶ ὄντως διὰ τῆς τοιαύτης ἐργασίας ὁ Λυκούργος ἐξετιμήθη δεόντως καὶ ἐθιράμβευσε, διότι πρὶν ἔτι συμπληρωθῆ ἔτος ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως τοῦ «Ἱερομνήμονος» διορίσθη πανηγυρικῶς καθηγητῆς τῆς θεολογίας (1860) διὰ τῆς ὑποστηρίξεως ἄλλωστε καὶ ἰδίᾳ δύο τῶν ἐμβριθεστέρων καὶ σπουδαιότερων τῆς ἐποχῆς ἱεραρχῶν τοῦ Μαντινείας Θεοφάνους καὶ τοῦ Μονεμβασίας Διονυσίου οἵτινες διὰ παντὸς τρόπου ἀντεποιοῦντο τῆς προαγωγῆς τοῦ Λυκούργου εὐρόντες θαυμαστὴν αὐτοῦ καὶ θερμὸν συνήγορον καὶ προβουλέα τὸν σοφὸν καὶ ἐνάρετον λειτουργὸν τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς πολιτείας Μιχαήλ τὸν Πουλήν ὑπουργὸν γενόμενον τῆς Παιδείας ¹. Καὶ ἐπηλήθευσε τὸ τοῦ Παροιμιαστοῦ «Δράξαθε παιδείας καὶ οὐ μήποτε κατεσχύσει κακία». Ἐὼν ὀλίγων ἐκεῖνων φθονερῶν «ἡ ἄμουσος φωνὴ ἀπέσθη ὡς ὀλιγοδρανοῦς κύματος τὸ πάφλασμα ἐπὶ τοῦ ἐράχου τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως ἐσπροσωπουμένης ὑπὸ τῶν δοκίμων ἐν τῇ ἐπιστήμῃ καὶ ἐν τῇ πρακτικῇ εὐσεβείᾳ κληρικῶν τε καὶ λαϊκῶν.» Καὶ ἰδοὺ ὁ λύχνος ἐτέθη ἐπὶ τὴν λυχνίαν, ἀπὸ τῆς Πανεπιστημιακῆς ἑδρας. Ἐπὶ ἀσφαλοῦς ἤδη σταθεῖς δάθρου, ἐνιδρύθη μέγας ὁ Λυκούργος εἰς τὴν ἐκτίμησιν πάντων, οἵτινες ἐν συναγεμῶ καὶ συνωστισμῶ μετὰ ἱεροπρεπεῦς σιγῆς ἐθαύμαζον τὸ ὕψος τῆς γλαφυρᾶς διδασκαλίης, τὸν πλοῦτον τῆς γνώσεως, τὸ βάθος τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης καὶ τὴν περὶ τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως σπουδὴν ². Ἄλλ' αἱ νέαι αὐταὶ ἀριστεῖται καὶ νέους ἅμα παρουσίασαν ἐχθρούς, ἧ καὶ τῶν ὑπαρχόντων καὶ λοφασάντων ἀνερίπισαν καὶ ἀνέφλεξαν τὸ πάθος. Καὶ ἐνῶ οἱ μὲν πρῶτοι ἔτεινον τὰ ὦτα εἰς τοὺς λόγους τοῦ σοφοῦ καθηγητοῦ, ὅπως ὡς ἀπὸ πηγῆς πολυχεύμονος ἀντλήσωσιν ὕδωρ ζωῶν καὶ ἀλλόμενον, οὗτοι προσεῖχον τὸν ἰοὺν μόνον καὶ μόνον, ὅπως ἀλιεύσωσι τι εἰς παρερμηνείαν πρόσφορον καὶ εἰς διαβολὴν ἐπιτήδειον ὡς ἄλλοι Ζωῖλαι. Οὕτω ἡ κοπίς τῶν λόγων πάλιν καὶ μειζρον ἤδη ὤξονετο ἐπὶ τῆς ἀκόνης τῆς ἐμπαθείας καὶ τῆς κακεντρεχείας. «Πάλιν λοιπὸν Ἡρωδίας μαίνεται, πάλιν ταρασσεται πάλιν τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου ἐπὶ πίνακι ζητεῖ.» Καὶ ἐνῶ μόλις εἶχε

1. Ἐμμ. Κοκκίνου Λόγος, «Αἰῶνι» 27 Δεκ. 1875.

2. Ἐμμ. Κοκκίνου αὐτ.

σιγήσει τὸ κίβδηλον τοῦ Πολυσαδάωφ, ἄλλα ἀπόλυτα στόματα ἐν αὐτῷ τῷ τῆς Παλλάδος ἠνοίγοντο ἄστει, ἐκείνων κοίτινες πάθους ἕνεκα πρὸ πολλοῦ ἐκαιροφυλάκτουον ζητοῦντες ἀφορμὴν, ὅπως προσάψωσι κατηγορίαν τινα ἐπὶ ἀσεβείᾳ εἰς τὸν Λυκούργον»¹. Ἀλλὰ καὶ ταῦτα «τῶν Ἀθηναίων τὰς πλοκάς» ταχέως οὗτος διέλυσε, καὶ συντόμως ἐπεβλήθη εἰς πάντας γενόμενος ὁ εἰσηγηγῆς τῆς ἐν τῇ ἐπιστημῇ ἐλευθεροφροσύνης, πρῶτος αὐτὸς ἀπὸ τῆς ἑδράς διδάξας τὴν μεγάλην ὡς πρὸς τὴν θεοπνευστίαν τῶν ἁγίων Γραφῶν ἀληθειαν καὶ διακρίνας τὸ πεπερασμένον τοῦ αἰωνίου, καὶ τὸ θεῖον τοῦ ἀνθρωπίνου περιεχομένου: «Ἐν τῇ θεῖᾳ Γραφῇ περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ Γραφή δὲν περιέχει μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ.»² οὗ ἕνεκα μέγαν θόρυβον διτήγειρεν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν θεολόγων καὶ τῆς ἱεραρχίας, ὥστε καὶ νὰ καταγγεληθῇ ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου.³ Καὶ ἐνταῦθα δὲ ὀφειλομένον χάριν εἰς τοὺς ἁγίους Συνοδικούς τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διότι παρέσχον τοῦνδῶσιμον τῷ Λυκούργῳ, ἵνα μετὰ σπανίως ἐμβριθείας καὶ ἐν ἐκτάσει διαπραγματευσηται τὸ σπουδαιότατον τοῦτο ζήτημα, κατατροπωσάμενος κἂν τούτῳ τοὺς νάνους καὶ κενεμβατοῦντας ἀντιπάλους. Τοῦτο ὑπῆρξεν ὁ ἀληθῆς θρίαμβος τοῦ Λυκούργου καὶ ἡ κατακλείς τῆς ἐπιστημονικῆς συγγραφικῆς αὐτοῦ δράσεως, καὶ τὸ τέλος τοῦ πρώτου Θεολογ. Περιοδικοῦ, τοῦ «Ἱερομνήμονος», δι' οὗ ἀληθῶς διέλυσε πάντα τὰ νέφη τῆς ραδιουργίας καὶ συκοφαντίας, ἅτινα τοσοῦτον εἶχον ἐπισκοτίσει τὰ πάντα, ὥστε ἡ μὲν ἀξία καὶ ἀρετὴ νὰ παραγκωνίζωνται, ἡ δὲ ἀμάθεια καὶ ἡ εἰδεχθῆς διαβολὴ νὰ θριαμβεύη. Διὰ τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἐργασίας ὁ Λυκούργος διαλύσας τὰ σκότη προὔβαλεν ὡς σελασφόρος γίγας ἐν τῇ φωτὶ τῆς ἀληθείας, θαμβῶσας διὰ τῶν σοφῶν πραγματειῶν τοὺς μωυπάζοντας ἐκείνους κατηγορούς, καὶ διὰ τῶν γλαφυρῶν καὶ μελισταγῶν λόγων αὐτοῦ ἀστράψας βροντήσας καὶ κατακηλύσας τὰ ἄκοῦς τῶν Ἀθηναίων. Οὕτω δὲ οὐχὶ διὰ τῶν θυρίδων, ἀλλὰ διὰ τῶν ἀναπεπταμένων πυλῶν θριαμβευτικῶς εἰσελθὼν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον κατέκτησε καὶ ἐτίμησε τὴν ὕψηλὴν τῆς Θεολογίας ἑδραν.

1. Ἱερομν. σ. 282.

2. Αὐτ. 281.

3. Ἐπιθι Θεολογ. Α'—55-58.

§ 2. Τὸ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἀνακηρυχθὲν περὶ θεοπνευστίας τῶν ἁγίων Γραφῶν ζήτημα

«Ἐν τῇ Θείᾳ Γραφῇ περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ.

Πᾶσα δὲ ἡ Γραφή δὲν περιέχει μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ»

Τὴν γνώμην ταύτην ἐξήνεγκεν ὁ Λυκούργος διδάσκων ἀπὸ τῆς ἔδρας κατὰ Ἰανουάριον τοῦ 1861 ἐν τῷ μαθήματι τῆς θεολογ. ἐγκυκλοπαιδείας περὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως, ἐν ᾧ ἀνέφερε καὶ περὶ θεοπνευστίας τῶν τῶν ἁγίων Γραφῶν, διςχυρισθεῖς, ὅτι ἐν αὐταῖς δὲν περιέχονται μόνον αἱ ὑπερφυσικαὶ ἐκεῖναι ἀλήθειαι, αἵτινες ἄγνωστοι οὖσαι ἀπεκαλύφθησαν ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τινά, ἄπεργνωστά τοῖς ἱεροῖς συγγραφεῦσι συνεξεφέροντο μετὰ τῶν ἀγνώστων ἐκείνων ἀληθειῶν. Τὰ δευτέρα ταῦτα δὲν δυνάμεθα βεβαίως νὰ ἰσχυρισθῶμεν, ὅτι εἶναι ἐκ θείας ἀποκαλύψεως· ταῦτα λέγων ὁ Λυκούργος ἐπάγεται: «ἐν τῇ Θείᾳ Γραφῇ περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ Γραφή δὲν περιέχει μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ» ¹.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, τῶν σπουδαιότερων τῆς Βιβλικῆς Θεολογίας προβλημάτων, οὐδέποτε δυστυχῶς ἀνεκινήθη ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ, διὰ τοῦτο μένει εἰσέτι ἄλυτον, τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας συντασσομένων τῶν μὲν ὑπὲρ τῆς καθολικῆς θεοπνευστίας τῶν Γραφῶν καὶ μέχρι λέξεων, συλλαβῶν, καὶ αὐτῆς τῆς κεφαλῆς, τῶν δὲ ἀποδεχομένων ταύτην μόνον ἐν τοῖς δογματικοῖς καὶ ἠθικοῖς καὶ ἐν γένει ἐν ταῖς ὑπερφυσικαῖς ἀληθείαις, ἧ ἐνίοτε τοῦ αὐτοῦ πατρὸς ἀμφιταλαντευομένου ἐν μέσῳ τῶν δύο τούτων γνώμῶν. «Ὅτι συνέβαιεν ἐν τῇ ἀρχαιοτάτῃ ἐξακολουθεῖ μέχρι σήμερον, καὶ οἱ δογματολόγοι τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας διίστανται καὶ οὗτοι τὰς γνώμας. Ἐν τοσοῦτῳ οὐδεὶς ἐπεχείρησε δι' ἐμβριθοῦς μελέτης καὶ ἐπαρκῶν μαρτυριῶν νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν θέσιν αὐτοῦ. Ὁ Λυκούργος, ὡς ἐλέχθη, θελήσας νὰ διατυπώσῃ γνώμην ὑποστηρικθεῖσαν ἄλλως τε καὶ ὑπὸ τινῶν πρὸ αὐτοῦ νεωτέρων θεολόγων ἀμφοτέρων τῶν Ἐκκλησιῶν, παρεξηγήθη δεινῶς, διὲ καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὀμιλήσῃ ἔπειτα ἐκτενέστερον καὶ νὰ ἐξηγηθῇ σαφέστερον ². Εἶναι ἀληθές, ὅτι ἐκ περιστάσεως ἢ ὡς

1. Ἱερομν. σ. 280—281.

2. Αὐτ. 280—340.

λέγει, «ἐμπαρόδως» γράφων χωρὶς νὰ ἦ ἀρκοῦντως παρεσκευασμένος δὲν ἐξαντλεῖ τελείως τὸ θέμα¹, οὐδ' ὑποστηρίζει ἐπαρκῶς τὰ λεγόμενα διὰ μαρτυριῶν τῶν ποτέρων, αἵτινες ἐν ταιούταις περιπτώσεσι συνολικῶς λαμβανόμεναι ἐκφράζουσι τὸ καθολικὸν τῆς Ἐκκλησίας πνεῦμα, ἀλλ' ἐν τσοῦτω ἔν ταῖς 60 σελίσι παρέχει ἡμῖν λαμπρὰν συμβολήν, ἥτις εἶναι καὶ ἡ μόνη, ἐφ' ἧσον ἐγὼ οἶδα, ὑπ' ὀρθοδόξου θεολόγου γεγραμμένη ἐπὶ τοῦ ἀξιολόγου καὶ δυσχερεστάτου τούτου ζητήματος, διακρίνας καὶ καθορίσας ἐπακριβῶς τὰ εἶδη τῆς θεοπνευστίας καὶ τὰ ὄρια μεταξὺ θεοῦ καὶ ἀνθρωπίνου, ἀπείρου καὶ πεπερασμένου στοιχείου ἐν ταῖς ἁγίαις Γραφαῖς. Εἰς τὴν ἀποψιν ταύτην τὴν μετὰ τόλμης ἀληθοῦς ἐπιστήμονος προβαλλομένην ἤτο ἐπόμενον μεθ' ἑλαστὰς ἐξηγήσεις νὰ παρεξηγηθῆ ὁ Λυκοῦργος. Νέα θύελλα λοιπὸν καὶ νέα σταυροφορία ἐγείρεται κατ' αὐτοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιπάλων καὶ ἀντιζήλων, αἵτινες ἄγρῦνοι ἐνελόχευον ἔτοιμοι ὄντες τὰ πάντα παρεξηγοῦντες καὶ διαστρέφοντες νὰ ἐπιτεθῶσι κατ' αὐτοῦ. «Καὶ ἔγραψαν λοιπὸν, λέγει ὁ ἴδιος Λυκοῦργος, μετὰ πάσης πληροφορίας καὶ βεβαιότητος, ὅτι ἡ διδασκαλία τοῦ καθηγητοῦ ἀντιβαίνει πρὸς τὴν δόξαν τῆς Ἐκκλησίας, ὃ ἔστιν ἔγραψαν πρᾶγμα περὶ τοῦ ὁποίου δὲν εἶχον πλήρη πεποίθισιν»². Μεθ' ὄλην τὴν τοῦ λόγου δύναμιν καὶ τὰ ἀδρὰ ἐπιχειρήματα, δι' ὧν ἀντεπεξήλθεν ὁ Λυκοῦργος τότε κατὰ πάσης παρανοήσεως καὶ παραξηγήσεως, ὑπάρχουσι καὶ μέχρι σήμερον θεολόγοι, ἐν οἷς καὶ ὁ διαπρεπὴς δογματικὸς φίλος κ. Χρ. Ἀνδρουτσος, ἀντιφρονοῦντες καὶ καταδικάζοντες τὴν περὶ θεοπνευστίας ἀποψιν αὐτοῦ³. Τούτου ἕνεκα θεωροῦντες ἀνεπαρκέστατα τὰ ὑπὸ τοῦ κ. Μπαλάνου εἰρημένα⁴ φρονοῦμεν, ὅτι ἀξίζει τὸν κόπον νὰ ἐνδιατρίψωμεν διεξοδικώτερον ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ἐξετάζοντες κατ' ἀκρίβειαν τὴν γνώμην ταύτην τοῦ Λυκοῦργου καὶ συμβιβάζοντες αὐτὴν πρὸς τὴν ἀληθῆ ἔννοιαν τῶν σχετικῶν χωρίων τῆς ἁγ. Γραφῆς, καὶ πρὸς τὸ ἐπικρατοῦν φρόνημα τῶν πατέρων τῆς Ἐκκλησίας.

1. αὐτ. 300.

2. Ἱερομν. σ. 287.

3. Δογματικὴ τῆς Ὁρθ. Ἀνατ. Ἐκκλησ. σ. 5.

4. Θεολογ. Α' 55—57.

§ 3. Ἡ θεοπνευστία τῶν Γραφῶν ἐν γένει.—Διάκρισις δύο στοιχείων. Δειγὴ παρεξήγησις.

«Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος πρὸς διδασκαλίαν», κηρύττει ὁ Θεὸς Παῦλος. ¹ «Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος καὶ ὠφέλιμος, διὰ τοῦτο συγγραφείσα παρὰ τοῦ Πνεύματος» ἐπαναλαμβάνει ὁ μέγας Βασίλειος ². «Πᾶσα γραφὴ θεόπνευστος ἢ διὰ τῆς ἐπιπνοίας τοῦ Πνεύματος ἀναγραφείσα μαρτυρεῖ τῷ πνεύματι τὴν θεότητα» ὁμολογεῖ ὁ αὐτάδελφος αὐτοῦ Νύσσης Γρηγόριος ³ κτλ. ἡ δὲ πίστις αὕτη συμπάσης τῆς Ἐκκλησίας ἐπὶ τοῦ θεοπνεύστου τῶν ἁγίων Γραφῶν, παρὰ τὰς ἀμφισβητήσεις ἐνίων αἵρετικῶν, οὐδέποτε διὰ τῶν αἰώνων διεσαλεύθη ἀλλὰ πάντοτε, πανταχοῦ καὶ ὑπὸ πάντων ἐπιστεύθη καὶ διεκηρύχθη ἀνεπιφυλάκτως τε καὶ ἀνευ δισταγμῶν καὶ σοφισμάτων: «Πιστεύομεν τὴν Θεῖαν καὶ Ἱερὰν Γραφὴν εἶναι θεοδίδακτον, λέγει ὁ Ἱεροσολύμων Δοσίθεος, καὶ διὰ τοῦτο ταύτῃ ἀδιστακτικῶς πιστεύειν ὀφείλομεν, οὐκ ἄλλως μέντοι, ἀλλ' ἢ ὡς ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία ταύτην ἡρμήνευσε καὶ παρέδωκεν. Πᾶσα γὰρ αἵρετικῶν ὀδελυρία δέχεται μὲν τὴν Θεῖαν Γραφὴν, παρεξηγεῖται δὲ αὐτὴν μεταφοραῖς καὶ ὁμωνυμίαις καὶ σοφίσμασι σοφίας ἀνθρωπίνης χρωμένῃ συγχέουσα τὰ ἀσύγχυτα καὶ παίζουσα ἐν οὐ πακτοῖς» ⁴. Οὕτω πιστεύοντες καὶ οὕτως ἐκδεχόμενοι τὰς ἁγίας Γραφάς, ὡς οἱ θεοφόροι πατέρες ἐδέξαντο καὶ ἡρμήνευσαν αὐτάς, θεωροῦμεν «αὐτάρκεις πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἐπαγγελίαν» ⁵ καὶ τὴν τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρίαν. «Ταῦτα πηγαι τοῦ σωτηρίου... ἐν τούτοις τὸ τῆς εὐσεβείας διδασκαλεῖον εὐαγγελίζεται, μηδεὶς τούτοις ἐπιβαλέτω, μηδὲ τούτων ἀφαιρείσθω τι», ὡς λέγει ὁ μέγας Ἀθανάσιος ἐν τῇ ΑΘ' ἑορταστικῇ αὐτοῦ ἐπιστολῇ τὸν κανόνα διαγράφων τῶν βιβλίων τῆς τε Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης. ⁶

1. Β' Τιμοθ. 3,16.

2. Πατρολ. Mign. Τομ. ΚΘ' 209.

3. Αὐτ. Τομ. ΜΕ σ. 553.

4. Ὁμολογία, ἔκδ. Μεσολορᾶ ἐν Παραρτ. Α' Τομ. Συμβολικῆς σ. 102.

5. Ἀθανασίου Λόγος πρὸς τὰ ἔθνη Τομ. Α' ἐν ὄρχῃ.

6. Σύντ. ἱκαν. Τόμ. Δ' σ. 79. Πολλὰ τῶν πατέρων χωρία περὶ θεοπνευστίας εὐρίσκει τις προχειρῶς ἐν Μακαρίου «Εἰσαγωγῇ εἰς τὸν Ὅρθ. Θεολ. Παρατεταγμένα ἐν τῷ προλ. τοῦ Β' Τόμ. σ. κθ'—ν.» ὑπὸ τοῦ Παλαδοπούλου ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν Δογμάτων τοῦ Neander καὶ Hagenbach. Περαιτέρω ὁ ἀναγνώστης παραπέμπεται, πλὴν τῶν ἀναφερομένων παρ' ἡμῶν κατωτέρω χωρίων καὶ εἰς τοὺς ἐξῆς: Θεοφ. πρὸς Αὐτολ. βιβλ. ιη' κεφ. 12. Εἰρην. adv.

Τούτων οὕτως ἐχόντων καὶ ὑπὸ πάντων ὀρθῶς τε καὶ πάνυ καλῶς πιστευομένων ἐμφανίζεται ὁ Λυκούργος ἀπὸ τῆς Πανεπιστημ. Ἑδρας ἄνευ εἰσαγγελήσεως καὶ ἄνευ προπαρασκευῆς τοῦ ἑκπαιτηρίου διδάσκων ἐν μέσῳ περιβάλλοντος συνεσκιασμένου ὑπὸ τῆς κακεντρεχεῦς ἀντιζηλίας ταῦτα τὰ ὡς καινοφανῆ θεωρηθέντα :

« Ἐν τῇ Θείᾳ Γραφῇ περιέχεται ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ. Πᾶσα δὲ ἡ Γραφή δὲν περιέχει μόνον τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ », ἦτοι ἐν αὐτῇ δὲν περιλαμβάνονται μόνον αἱ θεῖαι ἀλήθειαι αἰτινες τῶς ἄγνωστοι οὖσαι ἰπεκαλύφθησαν τοῖς ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ διάφορα ἄλλα πράγματα γνωστὰ τοῖς ἱεροῖς συγγραφεῦσιν, ἅτινα δὲν πρὸέρχονται θεβαίως ἐκ θείας ἀποκαλύψεως, εἰς ἣν ἀναφέρεται πᾶν τὸ ἐν τῇ Γραφῇ ὡς ἀπὸ προσώπου αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ λεγόμενον 1. Βεβαίως ἐκ τῶν οὕτω θραχέως καὶ οἰονεὶ ἀποφθεγματικῶς εἰρημένων εὐκόλως ἠδύνατο νὰ εἰσχωρήσῃ παρανόησις καὶ παρεξήγησις, ὡς πρὸς τὴν καθολικὴν τῆς ἀγ. Γραφῆς θεοπνευστίαν, ὅπως καὶ συνέβη πραγματικῶς, οἱ δὲ ἐμπαθεῖς αὐτοῦ κατήγοροι οἱ καιροφυλακτοῦντες καὶ ἀφορμὴν ζητοῦντες ὅπως διασῶρωσιν αὐτὸν ἐπὶ ἀσεβείᾳ εὗρον πρόσφορον τὴν περίστασιν, « περιερχόμενοι δὲ ἄνω καὶ κάτω διέδιδον, ὅτι ὁ καθηγητῆς οὗτος καινὰς εἰσάγει διδασκαλίας καὶ τὴν θεοπνευστίαν ἀρνεῖται τῶν θείων Γραφῶν » 2. Τὰ παλαιὰ πάθη ἐξήφθησαν καὶ νέον ἔλαιον ἐρρίφθη ἐπὶ τῆς πυρᾶς, οἱ ζηλωταὶ καὶ οἱ Κέρβεροι τῆς Ὀρθοδοξίας ἐτέθησαν εἰς κίνησιν καὶ ἐξώθησαν τὰ πράγματα σχεδὸν μέχρι παύσεως τοῦ καθηγητοῦ. 3. Βεβαίως τὰ πράγματα δὲν θὰ ἐξικουῶντο μέχρι τοῦ σημείου τούτου, ἐὰν ὁ Λυκούργος ὁμίλει σαφέστερον καὶ ἐξέφραζεν ἐνώπιον τῶν ἀροατῶν αὐτοῦ, ὅ,τι εἶχεν ἐν νῷ πρὸς ἄρσιν τῆς παρεξηγήσεως, ἥτις ἦτο φυσικὴ

haer. β', 8. Κλημ. Ἀλεξ. Πρωτ. πρὸς Ἑλλ. (πολλαχοῦ), Εὐσεβ. Ἐκκλ. Ἰστ. ν, 28, 18. Ἀθαν. Π. τοῦ ἐνα. τοῦ Λόγου Κυριλ. Ἰεροσ. Κατηχ. Δ' 33. Ἐπιφ. αἰρ. 76. Ἰλαρ. εἰς Ψαλμ. νβ' ς καὶ ἔδ' 3. Μεγ. Βασ. εἰς Ἑξαημ. Ὁμ. Ϛ', Ἐπιστ. 2. καὶ 189. Γρηγ. Νύσσης πρὸς Σύνομ. Λόγ. β'. Γρηγ. Θεολόγου Ἐπιτάφ. εἰς Βασ. Χρυσ. Ὁμῶλ. ΛΖ' εἰς τὴν Γέν. καὶ ΚΘ' εἰς τὴν Α' Κυρ. Κυριλλ. Ἀλεξ. εἰς Ἰωάν. βιβ. Π κεφ. 5. Ἀμβρ. ἐπιστ. η' Ἀγούστ. κατὰ Φαύστου βιβ. ΧΙ κεφ. 5. κτλ.

1. Ἰερομν. 281.

2. αὐτ. 282.

3. Τὰ τοῦ ἐπεισοδίου τούτου ἐκτίθενται ἐν ὄλῃ τῇ ζωηρότητι τῆς γλώσσης ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἐν Ἰερομν. σ. 282 καὶ ἐ. ἐν περιλήψει δὲ ὑπὸ τοῦ κ. Μπαλάνου ἐν Θεολ. Α'. σ, 56-58.

ἀκολουθία, ἡ ὁμολογία αὐτοῦ τοῦ ἰδίου, ὅτι τότε ὠμίλησε περὶ τοῦ ἐνὸς εἶδους τῆς θεοπνευστίας, καθ' ἃ ἐμφαίνεται ἡ θεία ἀποκάλυψις, οὗθ' ἐξεδέξατο, ὅτι τὰ μὴ ἐξ ἀποκαλύψεως μέρη τῶν ἀγ. Γραφῶν δὲν εἶναι θεόπνευστα, ἀλλ' ὅτι ταῦτα ὑπάγονται εἰς ἕτερον εἶδος θεοπνευστίας, τὴν θείαν ἐπιστασίαν, περὶ ἧς οὐδὲ ὑπανιγμὸν ἐν τούτοις τότε ἐποιήσατο, κατὰδηλον καθιστᾷ τὸ πρᾶγμα, ὅτι ἀφῆκεν εἰς τοὺς ἐχθροὺς τὴν θύραν ἀνοικτήν. ¹ Οὗτοι οὐ μόνον τὰ ἐλλιπῶς εἰρημένα κατώρθωσαν κατὰ τρόπον ἀβλαβέρον νὰ συμπληρώσωσι ἐπὶ ἐυσφημίσει τοῦ Λυκούργου, ἀλλὰ καὶ νὰ διαστρέψωσιν ἄλλα, ὡς συνέφερον αὐτοῖς, κατὰ τὸν μᾶλλον κακοήθη τρόπον. Ὁ Λυκούργος ἐπεξηγούμενος ὁμολογεῖ, ὅτι λέγων ἀνωτέρω λόγον Θεοῦ δὲν ἐνόε: διὰ τούτου, κατὰ τὴν συνήθη ἐκδοχὴν, τὴν ἀγ. Γραφήν, ἀλλὰ κατ' ἐνυτεράν ἔννοιαν καὶ ἐπὶ περὶ τῆς θείας ἀποκαλύψεως τὸν ἰδία ζόντως λόγον τοῦ Θεοῦ. Τὴν γνώμην ταύτην φαίνεται, ὅτι παρέλαθεν ἐκ τῆς Ἱστορίας τῶν δογμάτων τοῦ Hagenbach, ὅστις ἀποδίδωσι πάλιν ταύτην εἰς διαμαρτυρούμενόν τινα θεολόγον Töllner. Τὸ βιβλίον ἐδανείσατο ὁ Λυκούργος παρὰ τοῦ Παπαδοπούλου, πρὶν ἢ ἐλθῶσιν εἰς ρῆξιν, καὶ ὑπεραπολογούμενος εἶχεν ὑποδείξει τὸ σχετικὸν χωρίον εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ, ὅταν ἤρχισαν «αἱ φωνασκίαι τῶν ζηλωτῶν» ὅστις τότε ἐφαίνετο συμφωνῶν καὶ κατακρίνων τοὺς φαντασιουδντας, ἀλλὰ συνταχθεὶς ἔπειτα εἰς τὴν σπεῖραν αὐτῶν παρέστησε τὸν Λυκούργον ὀρθολογιστὴν παραποιήσας τὴν γνώμην τοῦ Töllner, ἣν μετέφερον ἐν μεταφράσει ἐν τῷ προλόγῳ τοῦ Β' τόμου τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ Μακαρίου (σ. μθ') πρὸς κολαφισμὸν τοῦ Λυκούργου. Ταύτην παραλαμβάνομεν ἐνταῦθα, ἐν ἀντιπαραβολῇ πρὸς τὴν τοῦ Λυκούργου (ἰδ. Ἱερομν. 292), ἵνα καταδειχθῇ ἡ παραχάραξις.

Μετάφρασις Λυκούργου

«Δείκνυσιν (ὁ Τοιλλνέρος) ἐξ αὐτῆς τῆς χρήσεως τῆς γλώσσης τῆς ἀγ. Γραφῆς, ὅτι αὕτη ὑπὸ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ δὲν ἐννοεῖ τὴν Γραφήν· τούναντίον ὑπάρχουσιν ἐν τῇ ἀγ. Γραφῇ πράγματα εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ

Μετάφρασις Παπαδοπούλου

«Διακρίτεον ἐν τῇ Γραφῇ τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ, καὶ ἡ Γραφή ἅπασα οὐκ ἔστι λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ οὗτος περιέχεται· ἐν γὰρ τῇ Γραφῇ περιέχονται καὶ τινα μὴ τῷ λόγῳ τοῦ Θεοῦ προσήκοντα, οἷα εἰσιν τὰ ἱστο-

1. Ἰδ. Ἱερομν. 281 ἐπίσης ὁμολογεῖ ὁ Λ. ὅτι καὶ ὁ Κοντογόννης ἐξετάσας τὰ τετράδια τοῦ μαθήματος ἐκείνου εὗρεν αὐτὸ σύμφωνον πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς ἐκκλησίας, ἀλλὰ παρετήρησεν αὐτῷ, ὅτι τὰ περὶ τῆς Γραφῆς ἠδύναντο νὰ παρεξηγηθῶσιν. Αὐτ. σ. 377.

Μετάφρασις Λυκούργου

μή ἀνήκοντα, καίτοι πάντων τῶν ἐν αὐτῇ εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀναφερομένων (καθαρῶς ἱστορικὰ γεγονότα)» κτλ. Hagenbach Dogmengesch. σ. 705.

Μετάφρασις Παπαδόπουλου

ρικά... ὁ λόγος τοῦ Θεοῦ οὐκ ἐν μόνῃ περιλαμβάνεται τῇ Γραφῇ, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς αὐτῆς ὑπάρχει· ὅστις θεῖαν ἀποφαίνεται ἀλήθειαν τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀποφαίνεται» Hagenbach κτλ.

Δηλ. ὁ Παπαδόπουλος προσέβηκε τό : «ἡ Γραφή ἅπασα οὐκ ἔστι λόγος τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ἐν αὐτῇ οὗτος περιέχεται», παρέλειψε δὲ τό : «καίτοι πάντων τῶν ἐν αὐτῇ εἰς τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀναφερομένων» ὕπερ ἀκριβῶς ὑπεστήριξεν ὁ Λυκούργος.

§ 4. Διασάφησις τῶν περὶ θεοπνευστίας λεχθέντων. Νέαι μηχανογραφίαι. Ἐπίθεις κατὰ τοῦ Ρομπότου.

Ἐπρωτοστάτουν ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ κατὰ τοῦ Λυκούργου τρεῖς Συνοδικοί, ἀλλὰ κυρίως ἐν τῷ τύπῳ ἐφαίνοντο μαχόμενοι κατ' αὐτοῦ ἐκ τοῦ συστάδην οἱ δύο ἀντίτεχνοι ὁ συνάδελφος αὐτοῦ ἐν τῇ Θεολογ. Σχολῇ Παν. Ῥομπότης καὶ ὁ τέως συνυποψήφιος αὐτῷ καθηγητῆς τοῦ Α' Γυμνασίου Ν. Παπαδόπουλος. Οὗτοι ὡς «πρόμαχοι τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ ζηλωταὶ ἄνω καὶ κάτω περιερχόμενοι, ἐδίδον εἰς τοὺς μὴ θεολογοῦντας νὰ ἐννοήσωσιν, ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ Λυκούργου ἐκφρασθεῖσα περὶ τῆς ἀγίας Γραφῆς ἰδέα, εἶναι ἰδέα ἀσεβῆς καὶ κακόδοξος»¹ ὁ δὲ Παπαδόπουλος ἀναδραμῶν εἰς τὸν Hagenbach καὶ εὐρῶν τὴν ἄνω περιχοπὴν ἐκαυχᾶτο καὶ ἐκόμπαζεν ἐν τῇ ἀνακαλύψει καὶ παρουσίᾳ τοῦ Λυκούργου ὡς ἀντιγράφοντα τοὺς ξένους καὶ εἰσάγοντα παρ' ἡμῖν τὰς ὀρθολογιστικὰς αὐτῶν ἰδέας. Πρὸ τῆς οὕτωσι δημιουργηθείσης καταστάσεως, μετὰ ἰδιαιτέρας τινὰς πρὸς τοὺς ταρασσομένους Συνοδικοὺς συναντήσεις, ἀνέλαθεν ὁ Λυκούργος νὰ ὁμιλήσῃ ἐν τῇ σειρά τῶν παραδόσεων καὶ νὰ ἐξηγηθῇ περὶ τῶν ἀντιλεγομένων. Καὶ ὁμίλησε περὶ τῆς ἀξιοπιστίας καὶ τοῦ κύρους τῶν ἀγ. Γραφῶν τὴν 24 Φεβρουαρίου, ἦτοι ἓνα μῆνα περίπου μετὰ ταῦτα ἐνώπιον ἀσυνήθους συνωστισμοῦ καὶ τῶν μελῶν τῆς Ἱ. Συνόδου, ἀποδείξας ἅμα, ὅτι αἱ ἄγιοι Γραφαὶ εἰσι θεόπνευστοι² κατὰ παρέκβασιν δὲ

1. Ἱερομν. 283 ἐν τῇ «Ἀποτίσει κτλ.» (σ. 369 Ἱερομν.) φέρεται εἰπὼν ὁ Ῥομπότης πρὸς μαθητὴν αὐτοῦ ἀκροώμενον τοῦ Λυκούργου : «Ὁ Α. εἶναι ὀρθολογιστῆς καὶ διὰ τοῦτο ἡ διδασκαλία του θὰ εἶναι ἐπιβλαβής».

2. Ἱερομν. 284.

προελθὼν εἰς τὰ περὶ θεοπνευστίας, πρὸς ἄρσιν τῆς διαστροφῆς καὶ παρανοήσεως εἶπεν ἐπὶ λέξει τάδε :

« Πάντα, εἶπεν, ὅσα διεφημίσθησαν περὶ τῆς θεοπνευστίας τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἦσαν παρανόησις καὶ διαστροφή τῶν λόγων. Περὶ ἀποκαλύψεως πραγματευόμενοι, εἶπαμεν μόνον περὶ ἐκείνων τῶν μερῶν τῆς θείας Γραφῆς, ἅτινα αὐτὸς ὁ Θεὸς ἀπεκάλυψεν εἰς τὸν ἄνθρωπον πρὸς σωτηρίαν αὐτοῦ. Περὶ δὲ τῶν ἄλλων μερῶν ἤτοι τῶν ἱστορικῶν γεγονότων καὶ ἄλλων διαφόρων πραγμάτων, ὅσα οἱ Ἰεροὶ συγγραφεῖς μετὰ τῶν ἐξ ἀποκαλύψεως ἀληθειῶν συνεξέφερον, περιωρίσθημεν μόνον νὰ εἴπωμεν, ὅτι ταῦτα δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ἐκ θείας ἀποκαλύψεως· ἀλλὰ διὰ τῶν λόγων τούτων οὐδὲλως προσεβάλομεν ὡς ἀθείαστα τὰ μέρη ταῦτα τῆς θείας Γραφῆς· πᾶν τοῦναντίον· καὶ ἡμεῖς ἀποδεχόμεθα καὶ ἀνομολογοῦμεν μετὰ πάσης τῆς Ἐκκλησίας, ὅτι καὶ αὐτὰ τὰ ἐλάχιστα μέρη τῆς ἁγίας Γραφῆς μετέχουσι θεότητος καὶ ἁγιότητος, καθὼς ὑπὸ ἀνδρῶν γεγραμμένα, ἐν οἷς ἐνψυκεὶ καὶ ἐνήργει τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον¹.

Τὸ ἐπεισδιδόν, μετὰ τὰς τοιαύτας σαφειστάτας καὶ συνωδὰ, ὡς ὀφόμεθα, τῷ πνεύματι τῆς Ὁρθοδόξου ἐξηγήσεως, ἴσως θὰ ἐτεрмаτίζετο, εἰ μὴ ὁ καθηγητὴς καταστρέφων τὸν λόγον καθήπτετο μετὰ δριμύτητος ἐκείνων, «οἷτινες ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς εὐσεβείας θέλοντες νὰ θεραπεύσωσι τὰ πάθη αὐτῶν, διαβάλλουσιν ἀδίκως ἀθώους ἀνθρώπους, καὶ διὰ τῶν φωνασιῶν των γίνονται πρόσκομμα εἰς τῆς ἐπιστήμης τὴν πρόδον...»² Οἱ λόγοι οὗτοι, ὅσοι δίκαιοι ἦσαν, τόσοι ἔθιξαν τὰ νεῦρα τῶν ἁγίων Συνοδικῶν, ὅθεν πλοῖα καὶ δίκτυα πάλιν ἀνεστατώθησαν, καὶ τὰς λογικὰς ἐξηγήσεις εἰς οὐδὲν λογισάμενοι ἠθέλησαν πάλιν ἐξ ἀρχῆς ν' ἀναθεωρήσωσι τὸ ζήτημα, ἐσπευσαν λοιπὸν διὰ τοῦ Ὑπουργείου νὰ ζητήσωσι παρὰ τοῦ Λυκούργου τὸ σῶμα τοῦ ἐγκλήματος, τὰ τετράδια τοῦ μαθήματος ἐκείνου ἵν' ἀπαγγείλωσι κατ' αὐτοῦ τὴν ὀριστικὴν καταδίκην. Ἀλλὰ τὸ Ὑπουργεῖον ἀπεφάνθη, ὅτι τὰ τετράδια τῶν καθηγητῶν δὲν ὑποβάλλονται εἰς λογοκρισίαν. Τέλος ἐζητήθησαν

1. Ἱερομν. σ. 286 σημ.

2. Ἰδ. ἐν σ. 391 τὴν λαμπρὰν περὶ τῆς παραλόγου ταύτης τοῦ Μητροπολίτου ἀξιώσεως ἐπιστολὴν τοῦ Α. πρὸς τὴν Περτυανείαν.

ἐγγράφως ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, ἵνα μέχρι τῆς ἐπιούσης παραδοθῶσι, ὅπως διαβιβασθῶσιν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον διὰ τὰ περαιτέρω. Ἀλλὰ πρὸς ὧτα μὴ ἀκουόντων ἐπετείνοντο. Ὁ Λυκούργος οὔτε κἀν ἀπήντησεν εἰς ἔγγραφον, ὅπερ ἐθεώρησε προσβάλλον αὐτὸ τὸ Πανεπιστήμιον καὶ ἀπεδείχθη ἀνένδοτος ἐν τῇ ὑπερασπίσει τῶν δικαιωμάτων αὐτοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας τοῦ λόγου ὡς καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου.

Οἱ δὲ ἄσπονδοὶ αὐτοῦ ἐχθροὶ ἀπατυχόντες οὕτω νὰ κατατροπώσωσιν αὐτὸν ἐκ τοῦ συστάδην καὶ διὰ τῆς κανονικῆς ὁδοῦ, ἠκόνησαν τὰς γραφίδας ἐντὸς τῆς χολῆς τοῦ πάθους δάψαντες αὐτάς, καὶ ὅσα τέως ἐν κρυπτῷ καὶ παραδύστῳ ἔβυσσοδόμουν, ἤδη ἄνευ αἰδοῦς καὶ φόβου Θεοῦ ἔφερον εἰς τὴν δημοσιότητα, καὶ τὰ ἐν οἴκῳ ἐφωράθησαν ἐν τῷ δῆμῳ. Οἱ δύο διαληφθέντες περίπυστοι διδάκτορες ἐπλήρουν καθ' ἑκάστην τὰς ἡμερίδας καὶ τὰ περιοδικὰ τῶν Ἀθηνῶν λιβέλλων καὶ κατηγοριῶν «ὅ,τι κεν ἐπ' ἀκαιρίμαν ἦκοι γλώτταν» κατὰ τοῦ Λυκούργου. Καὶ οὐ μόνον τοῦτο ἀλλὰ καὶ ἰδιαίτερας διατριβὰς συνέγραψαν. Οὕτω ὁ μὲν Ρομπότης ἐπιμνησθεὶς τῆς προγενεστέρας κατὰ τοῦ ἀντιτέχνου αὐτοῦ ὡς κακοδόξου καὶ ἀσεβοῦς ἐωλοκρασίας, ἀνακυκῶν τὸν κύκεῶνα τῆς ὕβρεως καὶ συκοφαντίας ἔφερεν εἰς φῶς κατὰ Ὀκτώβριον τοῦ ἰδίου ἔτους (1861) φυλλάδιόν τι ὡς «ἀπάντησιν εἰς τινὰ τῶν τοῦ Ἱερομνήμονος» πᾶσαν τὴν εὐθύνην τῶν διαδραματιζομένων ἀπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μεταφέρων καὶ ἐπιρρίπτων εἰς τὸν Λυκούργον, καὶ ἐγκαλῶν αὐτῷ ἐπὶ παλινοψία, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. Ὁ Λυκούργος εἰς ἀνταπάντησιν ἐξετόξευσεν, ὡς εἶπομεν, κατὰ τοῦ συναδέλφου αὐτοῦ Ρομπότου 1 τὴν «Ἀπότισιν μικροῦ χρέους» σχεδὸν ἑκατοντασέλιδον ἐλεγχον καταδεικνύων «τὰς ἀντιφάσεις, τὰ αὐτόδηλα ψεῦδη, τὸ ὑπουλον τοῦ τρόπου, τὸ τεταραγμένον» καὶ ἀποφαίνεται, ὅτι συμπερῶτερον εἰς τὸν Ρομπότην ἦτο νὰ ἐσιώπα «λύσας τὴν σιωπὴν καὶ γράψας, ὡς ἔγραψεν» αὐτὸς καθ' ἑαυτοῦ μέλαιναν ἐξήνεγκε ψῆφον, καὶ ἐπεκύρωσεν ἰδίᾳ χειρὶ ὅσα καὶ ἄλλοτε καὶ ἐσχάτως ἐγράψαμεν περὶ αὐτοῦ ὡς συκοφαντοῦντος².

(Ἀκολουθεῖ)

ΕΥΛΟΓΙΟΣ ΚΟΥΡΙΛΑΣ ΛΑΥΡΙΩΤΗΣ

1. Οὗτος ἀπὸ τοῦ 1858 τακτικὸς ὦν καθηγητῆς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς, διορίσθη καὶ ἔκτακτος ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ διδάσκων τὸ μάθημα τῆς Χριστ. Ἠθικῆς καὶ τὴν Δογματικὴν.

2. Ἱερομν. σ. 335.